

אכילה יותר מכביצה מזונות עם התפילין על ראשו

בברכות (דף כג:) איתא אמר רב יצחק: הנכנס לסעודת קבע - חולץ תפיליו ואחר כך נכנס. ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: מניח על שלחנו וכן הדור לו, ועד אימת? אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה. מלשון הגמרא משמע שחייב לחלוץ את התפילין רק כשנכנס לסעודת קבע ולא לסעודת עראי, והבית יוסף (אורח חיים מ, ח) מביא שכך מפורש בירושלמי שאכילת עראי מותרת עם תפילין. בטעם הדבר יש לומר שכל האיסור הוא, כפירוש רש"י, שחוששים שמא ישתכר ויתגנה בתפיליו, ואין חשש כזה באכילת עראי.

וכ"פ הרמב"ם (תפילין ד, טז) היו תפיליו כרוכין בידו - מותר לישן בהם אפילו שינת קבע, ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי, אבל אם נכנס לסעודת קבע - חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטול ידיהו, ואחר כך יניחם ויברך על מזונו והוא לבוש בהן.

וכ"פ מרן (אורח חיים מ, ח) הנכנס לסעודת קבע - חולצן ומניחן על השלחן עד זמן ברכה וחוזר ומניחן, אבל לאכילת עראי אין צריך לחלצן.

והנה הרא"ש (סוכה פרק ב' סימן יג) והטור והשלחן ערוך (סימן תרלט סעיף ב') כתבו לענין מצות סוכה, שאכילת פת עד כביצה חשיב עראי ואינו חייב בסוכה, ולענין תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן אם קבע עליו חשיב קבע וצריך סוכה. ומשמע דבעינן שיקבע עליו ממש, אבל אם אינו קובע עליו, אפילו אוכל יותר מכביצה חשיב עראי ואינו חייב בסוכה, ולא הוי כפת שכל שאוכל יותר מכביצה חשיב אכילת קבע וחייב בסוכה. אולם המגן אברהם (שם סק"ו) כתב, שכל שאוכל כביצה חייב בסוכה. ומבואר יוצא מדבריו דאפילו לא קבע עליו כל שאוכל יותר מכביצה חשיב קבע. וכן כתב בשו"ת גנת ורדים (חלק אורח חיים כלל ד' סימן ו') לענין פת הבאה בכסנין, שכל שאוכל יותר מכביצה חשיב אכילת קבע ומברך לישב בסוכה, ומכל מקום כתב שלענין תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן לא יברך לישב בסוכה אף על פי שחייב בסוכה. וכן כתב המהר"ם בן חביב בספר תוספת יום הכפורים (יומא עט:) דפת הבאה בכסנין יותר מכביצה חייבת בסוכה אפילו אם אוכלת דרך עראי. אולם מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' (סימן עא) ובמחזיק ברכה (שם סק"ה) כתב, שבפת הבאה בכסנין אפילו אכל יותר מכביצה חשיב בעראי דפת עד שיקבע סעודתו עליהם, דהיינו שיאכל ג' ביצים. וכן פסק בספר פרי האדמה חלק א' (דף מא ע"ג). ועיין עוד במאמר מרדכי (סימן תרלט סק"ג). ועיין במשנה ברורה (שם ס"ק טו) שכתב לבאר בדעת השלחן ערוך שם שאפילו אוכל יותר מכביצה אינו חייב בסוכה, ושהמגן אברהם חולק על זה וסבירא ליה דדין פת הבאה בכסנין ותבשיל העשוי מחמשת מיני דגן כדין פת, וכל שאוכל שיותר מכביצה חייב בסוכה, וסיים שדעת האחרונים שאין לברך לישב בסוכה עד שיקבע עליו, וכמ"ש בשלחן ערוך. (ועיין עוד במשנה ברורה שם ס"ק טז לענין פת הבאה בכסנין). ומשמע מדבריו שחושש לדברי המגן אברהם לענין לחייבו בסוכה, אבל לענין לברך לישב בסוכה סבירא ליה שיש לחוש לדברי השלחן ערוך ואין לברך. וכן פסק הבן איש חי (פרשת האזינו אות ח'), שלא יברך לישב בסוכה על יותר מכביצה פת הבאה בכסנין משום דספק ברכות להקל. וכן פסקו בשו"ת פני יצחק חלק א' (מערכת סוכה אות רו) ובספר שער המפקד (נהר פקוד דף קלא ע"ב).

ולפי האמור נראה שלענין נידונו לאכול עם התפילין מזונות יש להקל לאכול אף יותר מכביצה מזונות או תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן, שיש לומר דדוקא לענין סוכה דאורייתא חששו האחרונים הנ"ל לסברת המגן אברהם להחמיר, אבל לענין טעימה עם התפילין דהוי דרבנן, יש לסמוך על הוראת מרן השלחן ערוך להקל. ופשוט שאין לחלק לענין זה בין תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן לבין פת הבאה בכסנין, דדוקא לענין המוציא וברכת המזון יש לחלק ביניהם, דלענין ברכות בעינן שתהיה עליהן תוריתא דנהמא כדי שיהיו ראויין לברך עליהן המוציא וברכת המזון, מה שאין כן לענין עצם הדבר דשייך קביעות סעודה על תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן. (ולענין ברכת לישב בסוכה בקובע סעודתו על תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן נקטין

שמברך עליהן, דומיא דפת הבאה בכסנין שקובע עליה, וכמו שכתבו המאמר מרדכי והאחרונים בסימן תרלט), ואם כן כשם שעל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן כל שאינו קובע עליו חשיב אכילת עראי, כך לענין פת הבאה בכסנין. אמנם הפרי מגדים כאן (אשל אברהם ס"ק יב) מצדד להחמיר בזה, והניח בצ"ע. ולהלן (סימן תלא אשל אברהם סק"ד) כתב בפשיטות להחמיר בפת הבאה בכסנין. ונראה דסבירא ליה דהעיקר לדינא כסברת המגן אברהם לענין סוכה, דסד"א לחומרא. ובאמת שהמשנה ברורה (ס"ק לד) הביא להלכה בשם הדרך החיים (הלכות זמן תפלת מנחה אות ז') שעל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן כל שאינו קובע עליו חשיב אכילת עראי ושרי קודם תפלת מנחה וה"ה עם התפילין. ומשמע דסבירא להו דבעינן שיקבע עליו ממש, אבל אם לא קבע עליו אפילו אוכל יותר מכביצה חשיב טעימה ושרי. וכן פסק בערוך השלחן (סעיף יח). [ועיין בערוך השלחן (סימן תרלט סעיף ט') שכתב להקל בזה גם לענין סוכה, שאפילו אוכל יותר מכביצה כל שאינו קובע עליו חשיב עראי ושרי לאוכלו חוץ לסוכה]. ונראה דסבירא ליה להמשנה ברורה שאף על פי שלענין דין ישיבה בסוכה יש לחוש לדברי המגן אברהם להחמיר בזה, וכל שאוכל יותר מכביצה פת הבאה בכסנין או מתבשיל העשוי מחמשת מיני דגן חייב בסוכה, (אבל לא יברך לישב בסוכה, וספק ברכות להקל), מכל מקום היינו דוקא לענין מצות סוכה דאורייתא, אבל בנידוננו שאף סעודה ממש אינה אסורה אלא מדרבנן, יש להקל. ומה גם שאף לענין סוכה דעת מרן השלחן ערוך דבעינן שיקבע עליו ממש, וכל שלא קבע אפילו אכל יותר מכביצה חשיב עראי ושפיר דמי לאוכלו מחוץ לסוכה. וה"ה בנ"ד דכל הט' שהאיסור לאכול עם תפילין הוא רק מדרבנן מחשש שכרות וכפרש"י ועוד, וכאן יש ספק אם חשיב גם באכילת מזונות כסעודת קבע, סד"ר לקולא. וכיוצ"ב כ' להקל הרה"ג ר' דוד יוסף בהלכ"ב (בסי' רלב, סע' יח) לגבי אכילה יותר מכביצה של מזונות לפני מנחה. ע"ש. ועיין בהלכ"ב (בסי' מ, יז) וי"ל ע"ד. ודו"ק.